

Oriental Journal of Education

METHODS OF DEVELOPING STUDENTS' SPEECH BASED ON THE PRINCIPLES OF PEDAGOGICAL ANTHROPOLOGY

M.P.Ochilova*Doctoral student**Department of Primary Education**Karshi State University**Karshi, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: pedagogical anthropology, speech culture, personal development, dialogic approach, reflection, speech activity, educational process.

Received: 17.01.26**Accepted:** 18.01.26**Published:** 19.01.26

Abstract: This article provides a scientific, theoretical, and methodological analysis of the development of students' speech based on the principles of pedagogical anthropology. The essence of the anthropological approach, which considers the individual as the central value of the educational process, is revealed, and its role in the development of speech activity is substantiated. The paper examines the effectiveness of anthropological observation, reflection, dialogic communication, interactive methods, and creative tasks in enhancing students' speech skills. Particular attention is paid to the role of interdisciplinary integration in the process of speech development. The findings confirm that educational activities organized on the basis of pedagogical anthropology contribute to the formation of logical, coherent, and culturally appropriate speech among students.

PEDAGOGIK ANTROPOLOGIYA TAMOYILLARI ASOSIDA TALABALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

M.P.Ochilova*Doktorant**Boshlang'ich ta'lim kafedrası**Qarshi davlat universiteti**Qarshi, O'zbekiston*

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: pedagogik antropologiya, nutq madaniyati, shaxs rivoji, dialogik yondashuv, refleksiya, nutq faoliyati, ta'lim jarayoni.

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik antropologiya tamoyillari asosida talabalarning nutqini rivojlantirish masalasi ilmiy-nazariy va metodik jihatdan tahlil qilinadi. Ta'lim

jarayonida shaxsni markaziy qadriyat sifatida e'tirof etuvchi antropologik yondashuvning mohiyati ochib berilib, uning nutqiy faoliyatni rivojlantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada talabalarning nutqini rivojlantirishda antropologik kuzatuv, refleksiya, dialogik muloqot, interfaol va ijodiy metodlarning samaradorligi yoritiladi. Shuningdek, nutqni rivojlantirish jarayonida fanlararo integratsiyaning o'rni ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari pedagogik antropologiya asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarda mantiqiy, izchil va madaniyatli nutqni shakllantirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi.

МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ АНТРОПОЛОГИИ

М.П.Очилова

Аспирант Каршский государственный университет

Кафедра начального образования

Карши, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: педагогическая антропология, культура речи, развитие личности, диалогический подход, рефлексия, речевая деятельность, образовательный процесс.

Аннотация: В статье проводится научно-теоретический и методический анализ проблемы развития речи студентов на основе принципов педагогической антропологии. Раскрывается сущность антропологического подхода, рассматривающего личность как центральную ценность образовательного процесса, и обосновывается его значение в формировании речевой деятельности обучающихся. В работе анализируется эффективность методов антропологического наблюдения, рефлексии, диалогического общения, интерактивных и творческих заданий в развитии речи студентов. Особое внимание уделяется роли междисциплинарной интеграции в процессе речевого развития. Результаты исследования подтверждают, что обучение, организованное на основе педагогической антропологии, способствует формированию логически последовательной, культурной и осознанной речи студентов.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsni har tomonlama rivojlantirish masalasi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Globallashuv, axborotlashuv va madaniyatlararo muloqotning kuchayishi sharoitida talabalarning nutqiy kompetensiyasiga bo'lgan talab yanada ortib bormoqda.

Nutq - bu nafaqat til birliklaridan foydalanish mahorati, balki inson tafakkuri, dunyoqarashi, ijtimoiy faolligi va ma'naviy madaniyatining ifodasidir. Shu sababli talabalarning nutqini rivojlantirish masalasi faqat lingvistik yoki metodik muammo bo'lib qolmay, balki keng pedagogik va antropologik mazmun kasb etadi.

Pedagogik antropologiya ta'lim jarayonida insonni markaziy qadriyat sifatida e'tirof etadi. Ushbu yondashuvda talaba bilim oluvchi obyekt emas, balki o'ziga xos ehtiyoj, qobiliyat, tajriba va nutqiy salohiyatga ega bo'lgan shaxs sifatida qaraladi. Demak, pedagogik antropologiya tamoyillari asosida tashkil etilgan nutqni rivojlantirish jarayoni talabani faollikka undaydi, mustaqil fikrlashga, erkin va madaniyatli so'zlashga yo'naltiradi.

Mazkur maqolada pedagogik antropologiyaning nazariy asoslari, uning talabalarning nutqini rivojlantirishdagi o'rni, samarali metod va vositalari ilmiy-tahliliy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, o'qituvchining pedagogik faoliyatidagi antropologik pozitsiyasi va kutilayotgan natijalar asoslab beriladi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Pedagogik antropologiya – bu insonni ta'lim va tarbiya jarayonining markaziga qo'yuvchi ilmiy yo'nalish bo'lib, u shaxsning biologik, psixologik, ijtimoiy va ma'naviy xususiyatlarini yaxlit holda o'rganadi. Ushbu yondashuv XIX–XX asrlarda shakllanib, K.D. Ushinskiy [1], L.S. Vygotskiy [2], S.L. Rubinshteyn [3] kabi olimlar qarashlarida rivoj topgan.

Pedagogik antropologiyaning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

Insonparvarlik tamoyili. Ushbu tamoyilga ko'ra, ta'lim jarayonida har bir talabaning shaxsiy qadr-qimmat, huquqi va imkoniyatlari e'tirof etiladi. Nutqni rivojlantirish jarayonida talabaning fikr bildirish erkinligi, shaxsiy pozitsiyasi hurmat qilinadi.

Individuallik va tabiiylik tamoyili. Har bir talaba o'ziga xos nutqiy tajriba, lug'at boyligi, psixologik xususiyatlarga ega. Pedagogik antropologiya bu farqlarni inkor etmaydi, aksincha, ularga tayangan holda ta'limni individuallashtirishni nazarda tutadi.

Faoliyatga yo'naltirilganlik tamoyili. Nutq faqat nazariy bilimlar orqali emas, balki faol nutqiy faoliyat jarayonida shakllanadi. Shu bois talaba doimiy muloqot, munozara va ijodiy faoliyatga jalb etilishi lozim.

Ma'naviy-axloqiy uyg'unlik tamoyili. Nutq madaniyati shaxsning axloqiy fazilatlari bilan chambarchas bog'liq. So'zlash jarayonida hurmat, mas'uliyat, madaniyat va milliy qadriyatlar aks etishi zarur.

Natijalar va muhokama. Talabalarning nutqini rivojlantirish jarayoni ko'p hollarda formal mashqlar bilan cheklanib qoladi. Pedagogik antropologiya esa ushbu jarayonga chuqurroq, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni taklif etadi. Bunda nutq tafakkur, hissiyot va ijtimoiy tajriba bilan uzviy bog'liq holda rivojlantiriladi.

Antropologik yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabani passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Masalan, muammoli savollar, hayotiy vaziyatlarga asoslangan suhbatlar talabani ichki nutqini faollashtiradi, fikrini mantiqiy bayon etishga undaydi.

Shuningdek, ijtimoiy muloqot muhitida nutqni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Guruhii ishlar, munozaralar, intervyu va debatlar orqali talabalar nafaqat so'zlashni, balki tinglash, tushunish va bahslashish madaniyatini ham egallaydilar.

Pedagogik antropologiya nutq orqali axloqiy va estetik tarbiyani amalga oshirish imkonini beradi. Milliy qadriyatlar, an'analar, badiiy va publitsistik matnlar bilan ishlash talabani nutqiy dunyoqarashini boyitadi.

Antropologik kuzatuv metodi. Ushbu metod talabani tabiiy nutqiy faoliyatini tahlil qilishga asoslanadi. O'qituvchi talabani so'z boyligi, talaffuzi, muloqotdagi faolligini kuzatib, individual rivojlanish yo'lini belgilaydi.

Refleksiya metodi. Refleksiya talabaga o'z nutqini tahlil qilish, xatolarini anglash va tuzatish imkonini beradi. Og'zaki va yozma refleksiv topshiriqlar nutqiy ongini rivojlantiradi.

Dialogik muloqot metodi. Ushbu metod teng huquqli muloqotga asoslanadi. O'qituvchi va talaba o'rtasidagi dialog nutqiy faollikni oshiradi, fikrlar xilma-xilligini ta'minlaydi.[4]

Interfaol metodlar. "Aqliy hujum", rol o'yinlar, debat, keys-stadi kabi usullar talabalarda erkin va faol nutq muhitini yaratadi.

Ijodiy topshiriqlar metodi. Insho, esse, hikoya tuzish, ommaviy nutq tayyorlash kabi topshiriqlar talabani ijodiy nutqiy salohiyatini rivojlantiradi.

Integratsion yondashuv. Nutqni rivojlantirish jarayonida psixologiya, etika, estetika fanlari bilan integratsiya qilish nutqni mazmunan boyitadi.

Pedagogik antropologiya asosida nutqni rivojlantirish metodlarining samaradorligi va kutilayotgan natijalari.

Pedagogik antropologiya asosida qo'llaniladigan nutqni rivojlantirish metodlari talabani shaxsiy xususiyatlari, psixologik holati va nutqiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda tanlanadi. Ushbu metodlarning har biri talabani nutqiy faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish va muloqot madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi [5].

Antropologik kuzatuv metodining foydali tomonlari shundaki, u talabani nutqiy rivojlanishini sun'iy vaziyatlarsiz, tabiiy sharoitda tahlil qilish imkonini beradi. Bu metod orqali o'qituvchi talabani lug'at boyligi, talaffuz madaniyati, fikrni ifodalash tezligi va muloqotdagi faolligini aniqlaydi. Natijada har bir talaba uchun individual nutqiy rivojlanish strategiyasi ishlab chiqiladi. Ushbu metoddan foydalanish natijasida talabalarda o'z nutqiy imkoniyatlarini anglash, o'ziga ishonch va nutqiy barqarorlik shakllanadi.

Refleksiya metodining afzalligi talabaning o'z nutqiga tanqidiy yondashishini ta'minlashidadir. Og'zaki va yozma refleksiv topshiriqlar orqali talaba o'z nutqidagi kamchiliklarni anglaydi, xatolar sababini tushunadi va ularni bartaraf etishga intiladi. Ushbu metod nutqiy ongini rivojlantiradi, o'z-o'zini baholash va o'zini takomillashtirish ko'nikmalarini shakllantiradi. Natijada talabalarda ongli nutq, mantiqiy izchillik va nutqiy mas'uliyat kuchayadi.

Dialogik muloqot metodining foydali jihati teng huquqli muloqot muhitini yaratishidadir. Bu metod talaba va o'qituvchi, shuningdek talabalar o'rtasida erkin fikr almashuvini ta'minlaydi. Dialog jarayonida talaba o'z fikrini asoslab bayon qilish, suhbatdosh fikrini tinglash va unga munosabat bildirishni o'rganadi. Ushbu metoddan foydalanish natijasida talabalarining muloqot madaniyati, bahslashish va muhokama olib borish ko'nikmalari rivojlanadi.

Interfaol metodlarning samaradorligi talabalarda faol nutqiy muhitni shakllantirish bilan belgilanadi. "Aqliy hujum", debat, rolli o'yinlar va keys-stadi usullari talabalarni faol fikrlashga, tezkor javob berishga va jamoa bilan ishlashga undaydi. Bu metodlar nutqiy to'siqlarni bartaraf etadi, talabaning ijtimoiy faolligini oshiradi. Natijada talabalar erkin so'zlash, o'z fikrini jamoa oldida aniqlik va ishonchli ifoda etish malakasiga ega bo'ladi.

Ijodiy topshiriqlar metodining ahamiyati talabaning ijodiy tafakkuri va nutqiy tasavvurini rivojlantirishidadir. Insho, esse, hikoya tuzish, ommaviy nutq tayyorlash kabi topshiriqlar talabaning individual nutq uslubini shakllantiradi. Ushbu metod nutqning obrazlilik, ifodaviyligi va estetik jihatdan boyishga xizmat qiladi. Natijada talabalarda mustaqil va ijodiy nutq, badiiy-estetik did hamda so'z tanlash madaniyati rivojlanadi.

Integratsion yondashuvning foydali tomoni nutqni rivojlantirish jarayonini boshqa fanlar bilan uyg'unlashtirishidadir. Psixologiya, etika va estetika fanlari bilan integratsiya talabaning nutqini nafaqat grammatik, balki mazmuniy va ma'naviy jihatdan boyitadi. [6] Bu yondashuv nutqni shaxsning ichki dunyosi va axloqiy qadriyatlari bilan bog'lab rivojlantirishga imkon beradi. Natijada talabalarda madaniyatli, axloqiy me'yorlarga mos va ijtimoiy mas'uliyatli nutq shakllanadi.

Xulosa. Umumiy xulosa sifatida, pedagogik antropologiya asosida qo'llaniladigan metodlar talabaning nutqini kompleks ravishda rivojlantiradi, uning shaxsiy va ijtimoiy kamolotiga xizmat qiladi. Ushbu metodlardan izchil foydalanish natijasida talabalarda mustaqil fikrlash, erkin va madaniyatli so'zlash hamda professional muloqot olib borish kompetensiyalari shakllanadi.

Pedagogik antropologiya asosida tashkil etilgan nutqni rivojlantirish jarayoni quyidagi natijalarga olib keladi:

- talabalarda mantiqiy, izchil va madaniyatli nutq shakllanadi;
- mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi;
- nutq orqali shaxsiy va ijtimoiy faollik oshadi;

-milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan nutq madaniyati qaror topadi.

Demak, pedagogik antropologiya tamoyillari asosida talabalarning nutqini rivojlantirish zamonaviy ta'limning muhim yo'nalishlaridan biridir. Ushbu yondashuv ta'lim jarayonining insonparvarlik mohiyatini kuchaytiradi va raqobatbardosh, fikrlay oladigan, nutqi rivojlangan mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Ushinskiy K.D. Inson – tarbiya predmeti sifatida. – Moskva: Pedagogika, 1988.
- 2.Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 2005.
- 3.Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Moskva: Pedagogika, 2002.
- 4.Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1977.
- 5.Bakhtin M.M. Nutq janrlari va dialogik muloqot masalalari. – Moskva: Nauka, 1986.
- 6.Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. – Moskva: Logos, 2004.